

ФОРМАЛЬНІ ПАРАМЕТРИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ВОКАТИВА: ПРОЦЕСИ УНІФІКАЦІЇ ІМЕННИКОВОЇ ПАРАДИГМИ

У статті порушено проблему впливу соціально-політичних умов розвитку мови на її граматичну систему, на прикладі формальних виявів кличного відмінка оцінено деякі наслідки колоніального статусу України, позначені на граматичній системі української мови. Показано, як граматична адаптація засвоєних з мови колишньої метрополії неофіційних форм імен з суфіксами -ш-, -уш- активізувала уніфікаційні процеси відмінкової парадигми іменника, зокрема, вирівнювання вокативних флексій іменників I відміни мішаної групи до флексій твердої групи.

Ключові слова: вокатив (кличний відмінок), флексія, відміна іменника, граматична адаптація, уніфікація, мова постколоніального періоду, узус.

1. Вступ. Від часу проголошення незалежності значна увага українських лінгвістів присвячена проблемам мовної норми та культури мовлення. Очевидно, що ця тенденція є одним із закономірних проявів звільнення української нації від багатовікової колоніальної залежності та природним бажанням очистити національну культуру, а отже й мову як її засадничий складник, від деструктивних впливів імперії. Як відомо, найшвидше й найвиразніше такі впливи позначаються на лексичному рівні мовної системи, тоді як граматичний рівень є найбільш стійким. Проте прямі заборони певних морфологічних форм і синтаксичних конструкцій та заміна їх російськими призвели до значних деформацій граматичної системи української мови. Не останню роль у цьому процесі відіграло й більшовицьке регулювання у сфері мовознавства, виявлене в канонізації певних лінгвістичних концепцій та цілеспрямованому розхитуванні мовних норм. Яскравим прикладом такого мовного менеджменту є категорія вокатива, яка «віддаляє українську мову від братньої російської», оскільки в останній його цілком витіснив номінатив. У лінгводидактичних виданнях, опублікованих після 1933-го, вокатив позбавлений граматичного статусу відмінка й кваліфікований як «особлива» клична форма іменника (див. про це Загнітко 2021: 207–209; Кобченко 2021). Водночас у підручниках з граматики й стилістики для середньої і вищої школи змінилося й визначення морфологічних форм, спеціалізованих на вираженні звертання. Якщо автори українських граматик, опублікованих до 1933 року, одностайні в тому, що іменник в апелятивній функції може набувати форми лише кличного відмінка (Кримський 1907: 35; Сімович 1919: 476–477; Левицький 1923: 65–66), то в граматиках, що вийшли друком після 1933 року, наголошено, що хоча «клична форма» і спеціалізована на вираженні звертання, цю функцію може виконувати також називний відмінок (Кулик 1948: 284; Білодід 1972: 225).

Канонізоване протиставлення вокатива решті відмінків, насаджування через систему освіти варіативної мовної норми, а також експансія російської як мови метрополії в усіх сферах суспільного життя призвели до звуження використання кличного відмінка в ролі звертання та доволі поширену заміну його називним у мовній практиці 1990-х – початку 2000-х рр. (Німчук 2002: 49; Ланова 2010; Городенська 2017: 41–42). Наші спостереження, а також дослідження інших науковців (Скаб 2007; Бойко 2017) свідчать, що останніми роками ця тенденція почала змінюватися. Зокрема, аналіз стенограм засідань Верховної Ради України, текстів офіційних листів та інтерв'ю, діалогів журналістів під час прямих включень, а також дописів у соцмережах може свідчити, що панівною формою вираження звертання стає вокатив, а усвідомлення того, що номінатив у цій функції є мовною девіацією, поглиблюється. У сучасному публічному мовленні й антропоніми, й апелятиви на позначення осіб, і питома українські й запозичені лексеми, вживаючись у функції звертання, набувають форми кличного відмінка. Прикметно, що неофіційні варіанти особових імен на *-ша*, які значно поширилися під впливом російської мови, але не є органічними для української (на зразок *Маша, Даша, Наташа, Саша, Миша, Катюша, Настюша* тощо), доволі регулярно постають у формі кличного відмінка із закінченням *-о*, тоді як згідно з чинними морфологійними нормами мали б вживатися із закінченням *-е*, оскільки за формальними показниками належать до мішаної групи I відміни. Цей факт зумовлює потребу з'ясувати витoki окресленої тенденції та оцінити її вплив на відмінкову парадигму іменника.

2. Аналіз досліджень із досліджуваної проблеми. Загалом проблема варіантності відмінкових флексій є актуальною для української граматики, її активно опрацьовує чимало мовознавців (Юносова 1998; Матвіяс 2003; Ковтюх 2006; Ковтюх 2008; Шведова 2020). Варіювання закінчень вокатива здебільшого вивчають на матеріалі іменників II відміни (Юносова 1998: 16–17; Городенська 2017; Колібаба 2021: 40–41), водночас вибір флексії кличного відмінка для іменників I відміни ще викликає певні запитання. Зокрема, фахової оцінки й унормування потребують неофіційні форми особових імен на *-ша*, що під впливом інтерференції досить міцно закріпилися в мовній практиці українців. І попри негативну оцінку цього явища та кваліфікацію цих одиниць як ненормативних чи неорганічних для української мови (Кравченко 2005: 134; Вербич 2014: 17; Свистун 2019: 20), мусимо визнати, що сьогодні вони є мовним фактом – лексемами, що перебувають в активному вжитку носіїв мови. Тенденція до їх витіснення з публічного інформаційно-комунікативного простору питома українськими формами поки що не набрала сили. Окрім того, той факт, що зазначені особові імена, виконуючи апелятивну функцію, регулярно набувають форми вокатива, свідчить про досить високий ступінь їх засвоєння. Проте флексії кличного відмінка, яких регулярно набувають ці одиниці, не відповідають визначеній правописом нормі.

В усіх редакціях українського правопису чітко визначено, що іменники I відміни з основою на шиплячий приголосний у формі вокатива набувають закінчення *-е* (УП 1929: 23; УП 1933: 38; УП 1945: 65; УП 1960: 74; УП 1990: 71;

УП 1993: 66; УП 1997: 66; УП 2003: 66; УП 2007: 80-81; УП 2015: 80-81; УП 2019: 109). З іншого боку, постає питання про вмотивованість задекларованої норми, адже проілюстрована вона прикладами, що репрезентують віртуальний рівень іменникової парадигми. Зокрема, майже в усіх редакціях українського правописного кодексу для ілюстрації правила про те, що іменники І¹ відміни мішаної групи в кличному відмінку набувають закінчення *-е*, наведені назви неістот: *роже* (УП 1929), *тише* (УП 1945: 65), *душе* (УП 1960: 74), *душе, круче* (УП 1990: 71; УП 1993: 66; УП 1997: 66; УП 2003: 66; УП 2007: 80–81; УП 2015: 80–81). У загальних зразках відмінювання, що ілюструють парадигму, теж подані назви неістот: *круча* (УП 1929: 30), *площа* (УП 1945: 60; УП 1960: 70; УП 1997: 63; УП 2003: 63; УП 2007: 77; УП 2015: 77), *площа і душа* (УП 2019: 101). Цікаво, що в редакції 1933 року в загальних зразках іменникової парадигми форма вокатива відсутня взагалі, а в частині «Уваги до окремих відмінків» немає прикладів іменників мішаної групи. Виняток становить редакція 2019 року, де в «Увагах до правопису відмінкових форм» до прикладів кличного відмінка іменників І відміни мішаної групи *душе, круче* додано дві назви істот – *магарадже* та *радже* (УП 2019: 109). Проте ці лексеми вже можна зарахувати до історизмів, тому навряд чи доцільно сьогодні вважати їх орієнтиром у виборі флексії кличного відмінка для активно вживаних іменників цього формального розряду. Єдиний приклад доволі поширеного іменника І відміни мішаної групи, що позначає істоту, подано до примітки 2 про форму двослівних звертань – *пані Гаркуше* (УП 2019: 109).

Автори «Історії форм української мови» зауважують, що в деяких західних і північних говорах під впливом аналогії до іменників твердої групи іменники м'якої групи² у формі вокатива набувають закінчення *-о*. Окрім того, переважає ця тенденція в іменниках з основами на *й, ж, ч, ш* (Грунський, Ковальов 1931: 103). С. Бевзенко в «Історичній морфології української мови» з покликанням на діалектологічні розвідки І. Панькевича, І. Верхратського та Є. Тимченка також наголошує, що в південно-західних та частково північних говорах іменники твердої групи впливають на іменники м'якої і мішаної груп, унаслідок чого останні у формі кличного відмінка набувають флексії *-о* замість *-е*, напр.: *дыньо, душо, Марійо, рожо* (Бевзенко 1960: 63). На таку ж ремарку натрапляємо в академічній граматиці української мови за редакцією І. Білодіда³ (Білодід 1969: 88) і монографії І. Матвіяса, присвяченій іменникові (Матвіяс 1974: 60). Також у цих працях зазначено, що відповідні форми проникають і в художню літературу, і як ілюстрацію наведено рядки М. Рильського «*Я серцем з тобою, дорога Польщо!*» (Білодід 1969: 88; Матвіяс 1974: 60). Хоча С. Ковтюх вважає цей приклад «прикрою помилкою» і як доказ цього наводить іншу цитату поета – «*Братня Польще! Хай тобі щастить будувати, сіяти, творить, нехай буде в тебе дім багатий*»

¹ У редакції правопису 1933 року сучасна І відміна названа II відміною, і навпаки (УП 1933: 27).

² У зазначеній праці відмінкові форми описані в аспекті діакронії, висвітлені шляхи формування сучасної системи відмінювання, тому мішаної групи не виокремлено. Іменники з основою на шиплячий приголосний автори розглядають у межах м'якої групи (м'яка деклінація).

³ Автором відповідного розділу є І. Матвіяс.

(Ковтюх 2006: 41). Закінчення *-о* для іменників І відміни мішаної групи на позначення загальних назв, прізвищ та прізвиськ дослідниця вважає ненормативним. Водночас наголошує, що в словнику власних імен Л. Скрипник та Н. Дзятківської, а також у її власній картотеці немає прикладів особових жіночих і чоловічих імен І відміни мішаної групи, які у формі вокатива вживалися з флексією *-е*, а є лише приклади їх уживання з флексією *-о*. Лінгвістка навіть пропонує «нормативне закріплення в словозмінній парадигмі власних пестливих імен осіб І відміни мішаної групи чоловічого, жіночого (формально навіть подвійного) роду закінчення *-о* у формі вокатива за аналогією до іменників твердої групи» (Ковтюх 2006: 41).

У деяких статтях останніх років є зауваги про вживання власних імен на *-ша* із закінченням *-о* у художній літературі (Ковтюх 2019: 61–62) та сучасному розмовному мовленні (Крижанівська 2014: 427). І. Бойко в дисертації, присвяченій функційній сфері апелятивності в сучасному розмовному дискурсі, зазначає, що в живому мовленні зафіксовані форми вокатива іменників І відміни мішаної групи з флексією *-о* (*Серьожо, Сашо*), пояснюючи це явище аналогією до іменників твердої групи (Бойко 2017: 95). На жаль, ступінь поширеності цього явища та охоплення ним різних функційних стилів сучасної української мови залишається невисвітленим.

Орієнтиром для мовців та матеріалом для наукових рефлексій над іменниковою парадигмою міг би стати словник звертань української мови, над яким працює колектив укладачів кафедри історії та культури української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (Скаб 2011). Автор ідеї М. Скаб зауважує, що опис онімів становитиме певну проблему, адже «форми кличного відмінка необхідно подати до всіх імен осіб, використовуваних сучасними українцями. Причому в окремих випадках необхідно враховувати, ім'я є повним чи коротким демінутивним, оскільки від цього залежить закінчення вокатива» (Скаб 2011: 480). Поки цей фундаментальний проєкт перебуває на стадії реалізації, з'явилися варіанти таких словників, які, проте, не розв'язують повністю окресленої проблеми. Зокрема, хоч у передмові до словника «Кличний відмінок українських імен» і зазначено, що він, крім офіційних, містить скорочені, пестливі, розмовні й навіть зросійщені варіанти імен, у самому реєстрі таких форм меншість. З-поміж засвоєних з російської мови неофіційних форм імен на *-ша* натрапляємо лише на два – *Саша* (Райська 2005: 23) і *Паша* (Райська 2005: 25), хоча не менш частотними сьогодні є варіанти *Даша, Маша, Наташа, Миша* тощо. Однак важливо, що форми вокатива до обох імен подано з флексіями *-о*, оскільки, за словами укладачки, «віддається перевага традиційним формам кличного відмінка, поширеним у народнорозмовному мовленні» (Райська 2005: 4). У структурі електронного словника «Словник.UA» є сервіс «Звертання», для якого задекларований реєстр понад 2600 особових імен та патронімів (<https://slovnkyk.ua/index.php>). Очевидно, цей словник містить лише офіційні форми імен, адже на пошукові запити неофіційних форм імен на кшталт *Іринка, Марійка, Настя, Таня, Толя*,

Валера тощо та форм на *-ша* видає відповідь «На жаль, ми не знаємо людей з таким ім'ям».

Оскільки правопис, підручники для вищої школи та представлені сьогодні лексикографічні видання не дають вичерпної відповіді на питання про вибір флексії для утворення звертання до особи, позначеної іменником І відміни мішаної групи, а задекларовані норми почасти суперечать фактам живого мовлення, потрібно відстежити ці процеси на рівні узусу. Це і зумовило **мету** нашої розвідки – оцінити ступінь поширення флексії *-о* для маркування вокатива іменників І відміни мішаної групи та вплив цієї тенденції на іменникову парадигму. Із поставленої мети випливають такі **завдання**: 1) схарактеризувати конкурування закінчень *-е* та *-о* для оформлення кличного відмінка іменників І відміни мішаної групи; 2) з'ясувати роль засвоєних з мови колишньої метрополії варіантів імен на *-ша* в активізації флексії *-о*; 3) кваліфікувати тенденцію поширення закінчення *-о* на шкалі системність/ асистемність. **Об'єктом** дослідження постали флексії кличного відмінка іменників, що формально належать до мішаної групи І відміни; **предметом** – зафіксовані в сучасній мовній практиці зміни цих флексій.

3. Фактичний матеріал дослідження та методика аналізу. Функційне призначення кличного відмінка полягає насамперед у репрезентації одного з учасників комунікативної ситуації – адресата, а отже ця форма на рівні конкретної реалізації мовних знаків, тобто у комунікації, притаманна лише лексемам на позначення осіб. Звичайно, на рівні мовної системи, тобто потенційно, форму вокатива можна утворити для будь-якого іменника, і для назв істот-неосіб, і для назв неістот. Проте її реальне функціонування можливе лише в контекстах, де відповідні іменники зазнають персоніфікації, тобто транспонуються до класу істот-осіб. У процесах унормування мови, на нашу думку, домінантними мають бути принципи опертя на закономірності її історичного розвитку та врахування реальної мовної практики на конкретному історичному етапі в різних сферах суспільного життя. У випадку функціонування українського вокатива особливо значущим виявся другий чинник, адже за його збереження як живої мовної категорії завдячуємо художній літературі та народнорозмовній стихії, куди він у радянські часи був витіснений внаслідок неофіційного розподілу сфер побутування між панівною російською як мовою метрополії та українською як мовою колонії.

Зважаючи на це, до аналізу флексій кличного відмінка залучені іменники І відміни мішаної групи, що є назвами істот: апелятиви та неофіційні зросійщені форми імен на *-ша*. Вибірку апелятивів здійснено за допомогою «Інверсійного словника української мови» (1985), оніми обрано найпоширеніші: власне-неофіційні форми (*Маша, Даша, Наташа, Ксюша, Саша, Паша, Миша, Гриша, Альоша*) та з посиленням пестливим відтінком (*Валюша, Катюша* (ці дві форми навіть подає інверсійний словник (ІСУМ 1985: 72)), *Настюша, Танюша, Варюша, Надюша*). Також до аналізу залучено загальні назви неістот, що ілюструють форму кличного відмінка іменників І відміни мішаної групи в різних редакціях українського правопису. Частотність уживання аналізованих лексем у

формі кличного відмінка з флексіями *-е* та *-о* простежено в 15-ій версії Генерального регіонально анотованого корпусу української мови (ГРАК 2017-2022 – <http://uacorporus.org>). Зауважимо, що з-поміж результатів пошуку трапляються й текстові фрагменти з чинного правопису, деяких посібників та лінгвістичних розвідок, де аналізовані словоформи наведені ізольовано як приклади до правил чи спостережень. Такі текстові фрагменти до уваги не беремо, адже вони не демонструють реальної мовної практики. Також вилучаємо й омоформи та слова з помилково відтвореними літерами, натомість повні омоніми враховуємо. Зважаючи на все це, вибірка й підрахунок форм вокатива з різними закінченнями для кожної лексеми були здійснені вручну.

4. Обґрунтування результатів дослідження

4.1. Конкуренція вокативних закінчень *-е* та *-о* в апелятивах-назвах неістот, позиціонованих як модель. Очевидно, що приклади словоформ, подані в правописах як ілюстрація до висвітлення відмінкових закінчень, слугують певною моделлю, на яку мають орієнтуватися мовці, утворюючи відповідну словоформу для інших лексем того самого формального розряду. Як уже було зазначено, в усіх редакціях українського правопису, окрім редакції 2019 року, для ілюстрації флексії вокатива іменників I відміни мішаної групи наведено лише назви неістот. Реальне вживання цих слів у формі кличного відмінка можливе лише в художньому й почасти розмовному функційних стилях, адже передбачає персоніфікацію позначених ними реалій. Це підтверджують й результати пошуку в ГРАКу. Кількість вживань зазначених лексем у формі вокатива з флексією *-е* та флексією *-о* демонструє Таблиця 1.

Таблиця 1. Вокативні флексії іменників I відміни мішаної групи, що є взірцями в різних редакціях українського правопису

Лексема Флексія	Кількість словоформ у корпусі		Лексема Флексія	Кількість словоформ у корпусі	
	<i>-е</i>	<i>-о</i>		<i>-е</i>	<i>-о</i>
<i>рожа</i>	8	8	<i>раджа</i>	68	17
<i>тиша</i>	3	15	<i>магараджа</i>	0	2
<i>душа</i>	773	28	<i>Гаркуша</i>	0	6
<i>круча</i>	0	1			
<i>площа</i>	0	3			

Варто зауважити, що слово *рожа* із вокативним закінченням *-е* функціонує лише в значенні ‘квітка’. З 8 вживань, 5 – це приклади з народних пісень, інші 3 – з поезій письменників, чия літературна творчість постала в другій половині XIX – на початку XX століття, – І. Франка, Лесі Українки, Ю. Опільського. А із закінченням *-о* ця одиниця вживається і зі значенням ‘квітка’ (2 вживання з народної пісні), і як жіноче ім’я (3 вживання в текстах XX–XXI ст.), і як згрубіле російське позначення обличчя (3 вживання в художньому тексті XXI ст.).

Пошукові результати ГРАКу засвідчують вживання слова *тиша* у формі кличного відмінка і з флексією *-е*, і з флексією *-о* у текстах кінця ХХ – початку ХХІ ст. До того ж, з флексією *-о* воно здебільшого вживається як антропонім – 13 випадків, напр.: *Кого-кого, а тебе, Тишо, побачити тут я не сподівався, – промовив охоронець* (В. Савченко/ ГРАК-15 29.07.2022); – *Зблизька тебе, Тишо, любити тяжко* (Л. Копань/ ГРАК-15 29.07.2022).

Єдиною одиницею з поданих як приклади в різних редакціях українського правопису, яка дійсно регулярно потрапляє у позицію звертання в мовній практиці, є слово *душа*. Таку кількість вживань, очевидно, можна пояснити, семантикою цієї лексеми (активно функціонує у значенні ‘людина’), великою кількістю фразеологізмів та усталених звертань, опорним компонентом яких вона є, традицією експлікувати нею внутрішнє «я» героя у його діалогах із самим собою, а також частотністю її вживання у конфесійному стилі. Як видно з Таблиці 1, у формі кличного відмінка цього апелятива значно переважає закінчення *-е*. Прикметно, що в текстах конфесійного стилю та у складі фразеологізмів і стійких звертань ГРАК фіксує це слово лише із закінченням *-е*, напр.: *Чому хилиєшся, душе моя, і затревожилась в мене?* (Біблія/ ГРАК-15 29.07.2022); *Проте, душе моя, не відчаюйся зовсім, але збудися і постарайся вибратися зі зла, що тебе облягло, прийди до Матері Христової – і не осоромишся* (Життя святих Четві Мінеї/ ГРАК-15 29.07.2022); *А ти, собача душе, удаєш із себе непристойного...* (Т. Осьмачка/ ГРАК-15 29.07.2022); *Ухопили жиди й ну катувати: кажи чесну правду, бісова душе* (Люко Дашвар/ ГРАК-15 29.07.2022); *Бач, іродова душе, вчила дітей мене лаяти, а твої діти мені шкоду роблять* (І. Нечуй-Левицький/ ГРАК-15 29.07.2022); *Вельмишановна і щира душе, Марія Константинівна. Вибачайте, що, може, обрид вам тим, що пишу, але мені дуже хочеться побалакати з вами хоч на папері!* (М. Садовський/ ГРАК-15 29.07.2022). З флексією *-о* воно трапляється в оригінальних і перекладених текстах ХХ–ХХІ ст., найраніше джерело опубліковане 1931 року, тобто в період активних пошуків мовної норми та становлення сучасної правописної системи. Прикметно, що це закінчення засвідчене у творах класика української літератури Павла Загребельного, напр.: *Чому лінуєшся, душо моя окаянна* («Смерть у Києві»/ ГРАК-15 29.07.2022); *О, душо моя! Скільки людей вмерло від мечів, від гармат і рушниць, від голоду, від боязні й дрожу...* («Роксолана»/ ГРАК-15 29.07.2022); *А за що ж ти продаєшся, жалюгідна твоя душо?* («Тисячолітній Миколай»/ ГРАК-15 29.07.2022); а також у галицьких народних приповідках, зібраних І. Франком, напр.: *Марусю, душо, мийся, чешися ... замуж берися* (ГРАК-15 29.07.2022).

Вживання лексем *круча* та *площа* у формі вокатива з флексією *-е* в корпусі не відбиті. Цікаво, що представлені там 22 вживання *круче* – це форми кличного відмінка іменника *крук*. Натомість маємо приклад з твору Остапа Вишні, де форма вокатива прізвища *Круча* оформлена флексією *-о*: *Щось ви, діду Кручо, такого тут набуровили...* (ГРАК-15 29.07.2022). Також варто зазначити, що усі 3 зафіксовані в ГРАКу словоформи *площо* вжиті в перекладі з російської

«Сонетів про Москву» Ніколая Зідарова⁴: *О, Красна плещо, копитами били, Вогнем тебе палили в давні дні!; Ти, плещо, зближуєш серця й країни, Усі дороги, траси і стежки...; О, Красна плещо, ти на те й живеш, Щоб ніч була дзвінка і світла теж* (ГРАК-15 29.07.2022).

Окремо варто окреслити й особливості вокативних флексій назв істот, що в ролі прикладів з'явилися в останній редакції українського правопису: це дві загальні назви – *раджа*, *магараджа* та одна власна – *Гаркуша*. Для слова *раджа* кількість форм кличного відмінка із закінченням *-е* переважає, проте тут треба зауважити, що всі ці вживання ГРАК фіксує лише у 3-х текстах, до того ж перекладених українською з інших мов: повість «Грот афаліни»⁵ П. Міська, серіал «Агент національної безпеки»⁶ та мультсеріал «Сандокан, тигр Малайзії»⁷. У перших двох текстах ця лексема функціонує як антропонім. Тоді як 17 уживань словоформи *раджо* засвідчено у 8 різних текстах, з яких лише 1 є оригінальним (це твір І. Нечуя-Левицького «Скривджені й нескривджені»), решта – переклади кінця ХХ – початку ХХІ ст. Вживання словоформи *магараджо* представлене у корпусі також лише в перекладах. Щодо прізвища *Гаркуша*, то ГРАК фіксує його форму кличного відмінка з флексією *-е* лише в «Українському правописі» редакції 2019 року, у мовній практиці така словоформа не засвідчена. Натомість як звертання з флексією *-о* воно функціонує в оригінальних українських текстах художнього стилю, напр.: *Злізайте, товаришу Гаркушо, з своєї кочки і Ви побачите це все на власні очі* (Перець 1949/ ГРАК-15 31.07.2022); *...Бобрьонок нахилився над Гаркушею, підвів за комір йому голову й мовив мало не ласкаво: – Ну, досить придурюватися, Гаркушо* (Р. Самбук/ ГРАК-15 31.07.2022); *Гаркушо, чого мовчиш?* (М. Головін/ ГРАК-15 31.07.2022).

Аналіз закінчень кличного відмінка іменників І відміни мішаної групи, які ілюструють правило в різних редакціях українського правопису, показує, що в мовній практиці ХХ – початку ХХІ ст. майже для всіх цих слів переважає флексія *-о*. Оскільки форми вокатива прізвища *Гаркуша* та антропонімів *Роза*, *Тиша*, *Круча* зафіксовані у корпусі лише з флексією *-о*, убачаємо в цьому певну тенденцію, яка може свідчити про те, що власні назви мішаної групи швидше вирівнюють свої відмінкові закінчення до твердої групи, ніж загальні назви. Істотну перевагу флексії *-е* для лексеми *душа*, на нашу думку, можна пояснити тим, що з цією флексією ця словоформа віддавна (ще до остаточного ствердіння шиплячих) досить часто вживалася у фольклорних творах та розмовному мовленні як самотійно, так і у складі стійких сполук для меліоративної або пейоративної номінації адресата мовлення, а також у текстах конфесійного стилю на позначення людини чи її внутрішнього світу. Перевагу ж флексії *-е* над *-о* у формі кличного відмінка іменника *раджа* можна пояснити наявністю у ГРАКові 3-х текстів, де цією одиницею номіновано одного з головних дійових

⁴ Перекладач – Марко Зісман, переклад опублікований у журналі «Всесвіт» 1967 року.

⁵ Перекладач – Григорій Кулінич, Київ, видавництво «Молодь», 1989.

⁶ Переклад – ПП «Федорінчик», 2006.

⁷ Переклад – ПП «Федорінчик», 2007.

осіб. Якщо ж зіставляти кількість мовців, які вживають ту чи ту флексію, то кількісно переважають ті, що послуговуються словоформою із закінченням *-о*.

4.2. Форми вокатива українських іменників І відміни мішаної групи на позначення загальних назв істот. Таблиця 2 демонструє частотність вживання флексій кличного відмінка для іменників І відміни мішаної групи, що є загальними назвами на позначення істот⁸. Як бачимо, представлені у ГРАКові тексти загалом засвідчують переважання флексії *-о*, за винятком поодиноких лексем.

Таблиця 2. Вокативні флексії іменників І відміни мішаної групи на позначення загальних назв істот

Лексема Флексія	Кількість словоформ у корпусі		Лексема Флексія	Кількість словоформ у корпусі	
	<i>-е</i>	<i>-о</i>		<i>-е</i>	<i>-о</i>
<i>міхоноша</i>	0	1	<i>гейша</i>	0	4
<i>листоноша</i>	0	7	<i>рикша</i>	0	2
<i>святоша</i>	2	2	<i>ракша</i>	0	2
			<i>миша</i>	1	13
<i>економша</i>	0	1			
<i>генеральша</i>	0	6	<i>теща</i>	6	18
<i>отаманша</i>	0	17			
<i>гетьманша</i>	1	25	<i>малеча</i>	3	27
<i>султанша</i>	0	30	<i>предтеча</i>	76	1
<i>прокурорша</i>	0	3			
<i>професорша</i>	0	3	<i>вельможа</i>	1	11
			<i>сторожа</i>	6	6

Похідні іменники на позначення професій, утворені основоскладанням, з другим коренем *нош-* та іменники, утворені за допомогою суфіксального форманту *-ш-* від назв осіб чоловічої статі за родом діяльності, у формі вокатива вживаються лише із закінченням *-о*. Винятком є лише слово *гетьманша*, для якого зафіксована одна форма з флексією *-е* проти 25-ти форм з флексією *-о*: *Марко галантно подав Гелені руку зі словами: «Прошу, пані гетьманше!»* (Я. Дегтяренко/ ГРАК-15 31.07.2022). Прикметно, що вокативні форми зазначених лексем з флексією *-о* зафіксовані як у творах класиків української літератури XIX – XX ст., так і в сучасних оригінальних і перекладних текстах, напр.: *Ану, міхоношо, напни козі жили, Щоб наша коза да поскакала!* (П. Загребельний/ ГРАК-15 31.07.2022); *Ми тут не в дитячі забавки граємося, молодший листоношо Шеляг!* (Т. Пратчетт⁹/ ГРАК-15 31.07.2022); *Піди вперше вберися в жовті чоботи та в червоне намисто, пані економшо, коли хочеш*

⁸ У таблиці представлені лише ті іменники-назви істот І відміни мішаної групи, вживання яких у формі кличного відмінка зафіксовані в ГРАКові.

⁹ Переклад Олександра Михельсона, 2020 рік.

вести мене позивати в волость (І. Нечуй-Левицький/ ГРАК-15 31.07.2022); *Правду кажеш, отаманишо, в саму точку, — почулися схвальні відгуки* (М. Старицький/ ГРАК-15 31.07.2022); *А то правда, пані отаманишо, що в селі Брицькому ви зарубали сімдесятьох продармійців?* (В. Шкляр/ ГРАК-15 31.07.2022); *Сідай уже, генеральшио, бо картопля задубне, — так само насмішувато сказав Зіновій Петрович і звернувся до людей* (М. Стельмах/ ГРАК-15 31.07.2022); *Ви, пані генеральшио, і до сповіді вже рік не ходили* (Н. Тисовська/ ГРАК-15 31.07.2022); *Ви така ж симпатична, як і вродлива, пані генеральшио...* (Т. Константін¹⁰/ ГРАК-15 31.07.2022); *Я до тебе, гетьманишо, буду частенько навідуватись в Суботів, — промовила Катерина* (І. Нечуй-Левицький/ ГРАК-15 31.07.2022); *Йди до мене, гетьманишо моя!* (П. Загребельний/ ГРАК-15 31.07.2022); *Пийте, пийте, пані професоришо, це дуже впливає на нерви* (Я. Свата¹¹/ ГРАК-15 31.07.2022).

Для іменника з виразним експресивним забарвленням *святоша* зафіксовано по два вживання з кожною флексією. Однак цікаво, що по одному вживанню з кожною флексією проілюстровано тим самим реченням з того самого тексту, проте опублікованому в різних джерелах, пор.: *Чи не ти, святошо, давав згоду на цей шлюб?* (С. Батурин/ ГРАК-15 31.07.2022) – в друкованій версії книги, а також на сайтах chtyvo.org.ua та www.uchika.in.ua — *Чи не ти, святоше, давав згоду на цей шлюб?* (С. Батурин/ ГРАК-15 31.07.2022) – на сайті <https://ukrlit.net/lib/baturin/1.html>.

Запозичені іменники з основою на *-ш-* у формі кличного відмінка також вживаються лише з флексією *-о* як в оригінальних українських творах, так і в перекладах, напр.: *Розворушити публіку довелося ужгородському поетові Андрієві Любці, який розпочав свій виступ рядками «Гейшо, продай мені свою любов, грошей вистарчить на дві години...»* (Високий замок 2008/ ГРАК-15 31.07.2022); *Ось, гейшо, ваша кімната* (Е. Мартін¹²/ ГРАК-15 31.07.2022); *Признавайся, Ракишо! Краще признавайся!* (І. Багмут/ ГРАК-15 31.07.2022); *Годі тобі, Ракишо!* – ліниво озвався Батько Вовк (Р. Кіплінг¹³/ ГРАК-15 31.07.2022).

Для питомо українського непохідного іменника *миша* (як загальна назва) корпус фіксує лише одне вживання в кличному відмінку з флексією *-е* проти 13-ти з флексією *-о*, до того ж усі приклади представлені з оригінальних та перекладних текстів кінця ХХ – початку ХХІ ст., напр.: *Сучасні журналісти їй не подобаються! А ти читала хоч один мій матеріал, мише архівна?* (С. Батурин/ ГРАК-15 31.07.2022) — *Кім пчихнув (тепер начувайся, мишо), вдячно глянув на визволителя і поплентався за ним до хати їсти* (Високий замок 2003/ ГРАК-15 31.07.2022); *Ішла вона, ішла й зустріла в полі Мишку-шкряботушку. – Добридень, тітонько Мишо! – мелодійно заспівала Доманя* (Д. Корній/ ГРАК-15 31.07.2022). Показовим є вживання форми вокатива цього слова у перекладі твору Л. Керрола «Аліса в Країні Див». Окрім того, що лексема *миша* у ролі звертання функціонує з флексією *-о*, в одному з епізодів

¹⁰ Переклад Йосипа Фельдштейна та Івана Гречанівського, журнал «Всесвіт» 1967 рік.

¹¹ Переклад Воліни Пасічної та Тамари Величко-Безгудової, 1960 рік.

¹² Переклад Олега Короля, 1952 рік.

¹³ Переклад Всеволода Прокопчука, 1967 рік.

головна героїня відтворює правила відмінювання цього іменника, нібито засвоєні з підручника граматики, де для кличного відмінка наводить саме форму *мишо*, пор.: *Тут усе таке незвичайне, що балакати вона напевно вміє... Та, зрештою, треба спробувати. І вона звернулася до неї: – О, **Мишо**, чи не знаєте ви, де тут берег? Я вже дуже стомилася плавати, о, **Мишо**! Аліса вирішила, що до мишей слід звертатися саме так. Правда, досі подібної нагоди їй не випадало, але колись у братовому підручнику з граматики вона бачила таблицьку відмінювання: Наз. миша Род. миші Дав. миші Знах. мишу Оруд. мишею Місц. на миші Клич. **мишо**! Миша пильно глянула на Алісу й немовби підморгнула їй крихітним очком, але не озвалася й словом (Л. Керрол¹⁴/ ГРАК-15 31.07.2022). У сучасній англійській мові іменники майже втратили здатність відмінюватися, спеціальні флексії для маркування відмінків, і зокрема кличного, там відсутні, тому очевидно, що перекладач адаптує цей уривок, наводячи парадигму іменника *миша* відповідно до правил української мови. І позиціонування форми вокатива цього слова саме із закінченням *-о* як правила може свідчити про те, що сучасний мовець вважає це нормою та ідентифікує іменники з основою на *-и*-належними до твердої групи.*

Хоча вживання іменників мішаної групи з основами на *-ж-*, *-ч-*, *-щ-* у формі кличного відмінка зафіксовано з обома флексіями, проте майже для всіх лексем флексія *-о* переважає, навіть для деяких історизмів, напр.: *В обмін на цей «комплімент» я ще собі подумала: «Що ж ти, вельможо з Москви (по-українському – ні слова!), розумієш у сільському господарстві? (Д. Гуменна/ ГРАК-15 31.07.2022); Ти не хан, вельможо... (Р. Іванчук/ ГРАК-15 31.07.2022); На губах імператора заграла добродушна усмішка: – Я згоден, вельможо (О. Авраменко/ ГРАК-15 31.07.2022).*

Виразні хитання спостерігаємо у слові *теща*. Форми із закінченням *-е* представлені в оригінальних художніх текстах і перекладах кінця ХХ – початку ХХІ ст., напр.: *Чи відомий вам такий стан, шановна майбутня **теще**, коли, буває, просто жити нехить, хоч наче й конкретних якихось підстав нема для твоїх меланхолій? (О. Гончар/ ГРАК-15 31.07.2022); Дякую, **теще**! На цьому твоє втручання в сімейне життя дочки закінчується (Люко Дашвар/ ГРАК-15 31.07.2022), тоді як форми із закінченням *-о* зафіксовані, окрім цього, ще й у фольклорних творах, художніх творах кінця ХІХ – початку ХХ ст. та публіцистиці, напр.: **Тещо**, *тещо*, *дай міні дещо*! (Галицькі приповідки/ ГРАК-15 31.07.2022); – *Через вас, пані **тещо**, – почув він грізний голос о. Захарія, – покрилося наше серце жалобою, покиньте мою хату, щоб я вас тут більше не бачив (О. Кобилянська/ ГРАК-15 31.07.2022); – Дорога **тещо**, вітаю вас з Хелловіном, вашим професійним святом! (Наш день 2013/ ГРАК-15 31.07.2022).* Окрім того, хитання спостерігаємо й у межах того самого тексту, а саме: у перекладі драми Жана Ануї «Жайворонок» вокатив іменника *теща* двічі оформлений флексією *-е* й п'ять разів – флексією *-о*, напр.: – *Бачиш, шановна **теще**, коли я один-єдиний раз промовляю по-королівському – всі думають, що я бавлюся; Ходімо, **теще**. Поможеш мені приготуватися до прийняття цієї**

¹⁴ Переклад Валентина Корнієнка.

дівиці; — *Не розумію тільки, чому ти заохочуєш їх, шановна **тещо**; Справді, шановна **тещо**, як на розумну жінку ти мене дедалі більше розчаровуєш; Шановна **тещо**, честь-честю, але я мушу сказати, що ти таки збожеволіла* (Ж. Ануї¹⁵/ ГРАК-15 31.07.2022).

Оформлення вокатива закінченням *-е* істотно переважає лише для іменника *предтеча*. Єдиний випадок уживання словоформи *предтечо* зафіксований у перекладеному творі: *О ти, що змушуєш піски у далині волати на невидимих порогах, о ти, що робиш зримими на водах наближення послань, о ти, **Предтечо**, – о ти, Звістовне, пошук твій найширший, велика множина – твої дороги* (С.-Ж. Перс ¹⁶/ ГРАК-15 31.07.2022). Усі ж випадки вживання цієї відмінкової форми з флексією *-е* представлені лише у текстах конфесійного стилю, напр.: *Святий Великий Іоане, **Предтече** Господній, моли Бога за нас* (Правильник УАПЦ/ ГРАК-15 31.07.2022); *Пророче і **Предтече** пришестья Христового, достойно прославляти тебе недомислюємо ми, що з любов'ю тебе шануємо: неплідність бо матері й батькове німування розв'язалося славним і чесним твоїм народженням, і втілення Сина Божого світові проповідується* (Літургікон, або Служебник УАПЦ/ ГРАК-15 31.07.2022); *Радуйся, великий Іоанне, Пророче, **Предтече** і Хрестителю Господній* (Акафістник УАПЦ/ ГРАК-15 31.07.2022).

4.3. Форми вокатива неофіційних зросійщених форм імен на *-ша*.

Проаналізовані найбільш поширені неофіційні форми імен (відносно нейтральні скорочені з суфіксом *-и-* та емоційно забарвлені з суфіксом *-уш-(-юш-)*), що набули поширення в українській мові під впливом російської, у вокативі зафіксовані лише з флексією *-о* (див. Таблицю 3). Але варто зауважити, що кличний відмінок повної форми давнього слов'янського імені *Малуша* у ГРАКові представлений з обома закінченнями. Щоправда, із закінченням *-е* зафіксовано лише 2 вживання – у творі Ю. Опільського «Іду на вас», тоді як із закінченням *-о* – 93 вживання. Цікаво, що в обох романах С. Скляренка на ту саму тематику і з тією самою героїнею («Святослав» і «Володимир») це ім'я у вокативі послідовно функціонує з флексією *-о*.

Таблиця 3. Вокативні флексії неофіційних форм імен на *-ша*

Лексема Флексія	Кількість словоформ у корпусі		Лексема Флексія	Кількість словоформ у корпусі	
	<i>-е</i>	<i>-о</i>		<i>-е</i>	<i>-о</i>
<i>Маша</i>	0	541	<i>Валюша</i>	0	49
<i>Наташа</i>	0	477	<i>Катюша</i>	0	51
<i>Даша</i>	0	264	<i>Танюша</i>	0	58
<i>Ксюша</i>	0	74	<i>Настюша</i>	0	7
<i>Саша</i>	0	978	<i>Варюша</i>	0	27
<i>Паша</i>	0	424	<i>Надюша</i>	0	29

¹⁵ Переклад Романа Маланчука, 1959 рік.

¹⁶ Переклад Михайла Москаленка, 1996 рік.

<i>Гриша</i>	0	367	<i>Павлуша</i>	0	156
<i>Миша/Міша</i>	0/0	110/245	<i>Кірюша/Кірюша</i>	0	28/8
<i>Альоша/Льоша</i>	0/0	215/450			

Про те, що маркування кличного відмінка зазначених особових імен закінченням *-о* вже є певною традицією (як, власне, і побутування самих цих форм імен), свідчить вживання їх у текстах класиків української літератури ХІХ ст., напр.: – *Зачиняй, **Машо**, мерщій двері, та тікаймо в кімнату*, – сказала *прешті Софія Леонівна й повела за руку Наркиса в покої* (І. Нечуй-Левицький/ ГРАК-15 20.08.2022); [Іван]: *Не завидуй, брат... А знаєте, **Наташо**, сучасним рецензентам не вадило б повчитись у вас писати рецензії...* (І. Карпенко-Карий/ ГРАК-15 20.08.2022), а також у текстах 20-х–30-х рр. ХХ ст. – періоду активної кодифікації мовних норм, напр.: – *Чому ж ти не запрошуєш гостей, **Сашо**?* (Б. Антоненко-Давидович/ ГРАК-15 21.08.2022); *Та знаєш, **Пашо**, я так ізвик до номерів у готелях, що просто не віриться*, – одповів Остап Антонович (Г. Епік/ ГРАК-15 21.08.2022); [Радобужний]: *Бачили! І вночі побачать. (Легенько пригортає її до себе). Ну, скажи – на зло? **Танюшо**! Не треба цього робити! Мені ж болить!* (М. Куліш/ ГРАК-15 21.08.2022); *От тільки ти даремно на мене, **Альошо**, образився, як згадав про дикунство* (В. Підмогильний/ ГРАК-15 22.08.2022). Частотність вживання цих форм у художніх творах ХХ ст. істотно більша, до того ж вони регулярно функціують як у текстах тенденційних представників соціалістичного реалізму, так і у визнаних класиків, напр.: [Чумак]: *Правильна ідея, **Гришо*** (І. Микитенко/ ГРАК-15 21.08.2022); – *З ким ти розмовляєш, **Варюшо**?* (Л. Первомайський/ ГРАК-15 21.08.2022); *Коли дізналися, що мама учителька, її почали дуже бити, а мама кричала: «**Катюшо**, не дивись»* (О. Іваненко/ ГРАК-15 21.08.2022); [Ліля]: *Не лізьте з дурницями, дядю **Пашо**! Вас ніхто не питає!* (Ю. Яновський/ ГРАК-15 21.08.2022); *Потім, заспокоївшись, подивився на Олександру Василівну й посміхнувся: – Ну, годі плакати, **Сашо**, чуєш?* (О. Довженко/ ГРАК-15 21.08.2022); *Не такі в нас люди, **Наташо**, щоб визнали над собою владу завойовника* (О. Гончар/ ГРАК-15 20.08.2022); – *Вони вас люблять, **Валюшо**, тому й дразнять...* (Ірина Вільде/ ГРАК-15 21.08.2022); *Але після тої ночі я сказав собі: «**Павлушо**, ти ніколи більше не підеш уночі на кладовище»* (В. Нестайко/ ГРАК-15 21.08.2022).

Певному «узвичасненню» в сьогоdnішньому українському суспільстві зросійщених неофіційних варіантів особових імен на *-ша*, на нашу думку, сприяло кілька чинників, зокрема: 1) засилля українського медіапростору російським продуктом, і, відповідно, транслітерація російських неофіційних варіантів імен під час субтитрування російських телепроектів та серіалів українською мовою, напр.: ***Дашо**, а я вважаю, що ви істеричка, а ваш чоловік робить правильно* (ТЕТ, «Вікна» 2006¹⁷/ ГРАК-15 20.08.2022); ***Льошо**, зачини двері* (7 канал, «Шанс» 2006¹⁸/ ГРАК-15 22.08.2022); ***Катюшо**, тобі чотири роки*

¹⁷ Переклад ПП «Федорінчик», 2006 рік.

¹⁸ Переклад ПП «Федорінчик», 2006 рік.

(Гравіс, «Мистецтво жити в Одесі» 2006¹⁹/ ГРАК-15 21.08.2022); – *Я не дам тобі двох тисяч. – Танюшо, хоча б тисячу* (Інтер, «Смак убивства» 2006²⁰/ ГРАК-15 21.08.2022); 2) самопрезентація публічних осіб саме цими формами імен, напр.: *Маша Єфросініна, Маша Собко, Даша Малахова, Даша Астаф'єва, Альоша, Каша Сальцова*; 3) активне вживання їх у художніх творах ХХІ ст., очевидно, з метою відтворення народнорозмовної стихії, напр.: – *Ти розумієш, Сашо, в чому річ, в принципі, це ж не так і важливо, ну, я маю на увазі фізіологічний бік, розумієш мене?* (С. Жадан/ ГРАК-15 21.08.2022); *Ну, стривай, Мишо! – тільки й вигукнув Опенько й прожогом через дорогу, додому* (С. Іванюк/ ГРАК-15 21.08.2022); – *Дякую, Надюшо, почекай на вулиці, – шепеляво мовив дід* (А. Чех/ ГРАК-15 21.08.2022); – *Ну, як ти, дорога Валюшо? – запитав Хорошевський* (А. Дністровий/ ГРАК-15 21.08.2022).

Аргументи на користь того, що неофіційні форми особових імен із суфіксами *-ш-*, *-уш-* міцно увійшли у вжиток і не сприймаються в суспільній свідомості як чужорідні вкраплення, вбачаємо в їхній граматичній поведінці та функційних особливостях, а саме:

1. Відсутність флексійних хитань у маркуванні кличного відмінка. Розглядані антропоніми сьогодні у ролі звертання побутують у різних стилях і жанрах української мови саме із закінченням *-о*, що дає підстави вважати його узусною реалізацією, напр.: – *Сашо, ти що надумала? – кажу я* (Л. Дереш/ ГРАК-15 21.08.2022); – *Ще з півгодини пожежників і поліцію чекати доведеться, Пашо* (Люко Дашвар/ ГРАК-15 21.08.2022); – *Та тебе, Павлушо, силоміць ніхто тут не тримає* (Н. Шевченко/ ГРАК-15 21.08.2022); *Сашо, представте, будь ласка, свій проект. Чому він називається F5? Що ви збираєтеся сказати глядачу?* (Україна молода ГРАК-15 21.08.2022); *Але потім Зеник підходить і шепоче на вухо, мовляв, Пашо, тут люди прості, ще раз так заграєш, то вила в плечі штрикнуть – та й усе* (Український тиждень 2014/ ГРАК-15 21.08.2022); *І на завершення. Не думаю, що це подарунок – висидіти біля такої людини, як Масенко. Для цього потрібні такі нерви, як у мене... Тому вважаю, що це дуже розумно запропоновано... І тебе, Сашо, не критикувати, а жаліти треба* (Стенограми засідань ВРУ 1997/ ГРАК-15 21.08.2022); *Вікторе Лавренційовичу, прошу мені вибачити, але давайте ми приймемо постанову... (пане Мовчан, прошу мовчати. Ти як не розумієшся на цьому, то пиши вірші!.. Вірші пиши, їх все одно ніхто не читає, Павлушо. Пиши!..).* Пропоную прийняти постанову про те, щоб доручити Кабінету Міністрів розробити і доповісти нам концепцію аграрної політики в Україні (Стенограми засідань ВРУ 1997/ ГРАК-15 21.08.2022); *Пашо, бажаю тобі, щоб твої джерела натхнення ніколи не вичерпувалися, бо ти своєю творчістю і світлим образом даєш натхнення для дуже великої кількості людей!* (Тетяна Матичак, допис у соціальній мережі «Фейсбук» 2016/ ГРАК-15 21.08.2022).

¹⁹ Переклад ПП «Федорінчик», 2006 рік.

²⁰ Переклад ПП «Федорінчик», 2006 рік.

2. Вживання кличного відмінка таких імен з флексією -о в сурядному ряду з іншими іменами, морфологічне оформлення вокатива яких відповідає чинним нормам, напр.: *Петю, Олю, **Наташо**, батько ліг спочивати після роботи, ідїть шуміти під чужими вікнами* (Перець 1977/ ГРАК-15 20.08.202); *«Надю, Катю й **Машо**, я молюся за вашу свободу», — завершила свою промову співачка* (День 2012/ ГРАК-15 20.08.202); *Це четверо дівчат із нашого факультету відзначилися у Всеукраїнському студентському конкурсі перекладу поезії «Художнє слово в світовій культурі» (СНУ ім. В. Даля, Сєвєродонецьк). Так тримати. І це при тому, що перекладу поезії ми не навчаємо:))) Самородки, одним словом. **Дашо**, Ярославо, Валеріє й Анастасіє, мої найщиріші вітання* (Богдан Стасюк, допис у соціальній мережі «Фейсбук» 2016/ ГРАК-15 20.08.2022); *Ми не бачилися 36 років, призабули прізвища одне одного й імена, а тільки у домовлений час почали, наче ручаї, стікатися у призначене місце біля головної бережанської церкви, як ще здалеку, стрінувшись поглядами, стали обмінюватися паролями: «Ганю!», «Марійко!», «Славку!», «Олю!», «Василію!», «**Пашо**!», «Ігоре!»* (Високий замок 2012/ ГРАК-15 21.08.2022).

3. Почергове використання такої неофіційної форми імені з питомо українською у межах того самого тексту, а подекуди й того самого комунікативного акту, напр.: *Як там Негус? – Нічого, – казав **Мишко**. – Поправився. Підкова була затісна. – Дивись мені, **Мишо**! – і погладила Негуса по шиї, а потім плеснула по стегні* (У. Самчук/ ГРАК-15 21.08.2022); *Мамина тривога через ті співи передавалася дядині Ликері, які непомітно для інших (але не для тебе!) штурхали дядька **Олексу** під бік і просили, лагідно, як лиш вони вміли: – **Альошо, Альшо**, давайте луче щедрувати* (Г. Тарасюк/ ГРАК-15 22.08.2022); *А ще, коли я пишу пісні, обов'язково стоїть поруч, за спиною: «**Пашо**, поміняй цю музичну фразу – вона банальна, пошукай варіанти... **Павлусю**, я не дозволю тобі опуститися нижче табуретки і піти “на смаки”»* (Високий замок 2003/ ГРАК-15 20.08.2022).

4. Такі неофіційні варіанти імен, і зокрема з флексією -о у кличному відмінку, використовують у перекладах, до того ж не лише з російської, а й з інших мов, напр.: *– Сліпа пляма рухається, **Сашо**. Вона ... – Переслідує нас – Саша втягнула повітря крізь зуби* (П. Воттс²¹/ ГРАК-15 21.08.2022); *– Знаєш, **Пашо**, – мовила вона, озирнувшись довкола з тихим зачаруванням, – я б кожному радила це зробити. Відвідати те місце, де почалося твоє щастя* (Е. Петішка²²/ ГРАК-15 21.08.2022); *– Ну, годі, годі вже, **Надюшо**, заспокойся* (Д. Збігнєв²³/ ГРАК-15 21.08.2022).

Зважаючи на окреслені граматичні й функційні параметри зросійщених варіантів імен з суфіксами -и-, -уш-, важко говорити як про їхнє викорінення з сьогоденної комунікативної практики українців, так і про усталення закінчення -е для маркування їхньої форми вокатива. Регулярне набуття ними флексії -о у кличному відмінку, очевидно, зумовлене аналогією двох типів.

²¹ Переклад Анатолія Пітика та Катерини Грицайчук, 2018 рік.

²² Переклад Дмитра Андрухова, журнал «Всесвіт» 1976 рік.

²³ Переклад Ігора Брєчака, 1977 рік.

По-перше, аналогією до офіційних жіночих імен та пестливих форм жіночих імен з суфіксом *-к-*, що належать до твердої групи й у кличному відмінку набувають флексії *-о*. Той факт, що в українській мові є велика кількість традиційних офіційних жіночих імен з основою на твердий приголосний (*Олена, Уляна, Тетяна* тощо), а також те, що за допомогою надзвичайно продуктивних суфіксів *-к-*, *-очк-/еchk-*, *-оньк-/еньк-* тощо можна утворити пестливу форму практично від будь-якого імені (*Наталка, Марійка, Надієчка, Христинонька* тощо), і вона теж належатиме до твердої групи, дають підстави стверджувати, що жіночих імен такого типу відмінювання в українській мові більшість. Отже, і частотність вживання імен у формі кличного відмінка із закінченням *-о* завжди була вищою за частотність вживання імен у формі кличного відмінка із закінченням *-е*. Тобто форми вокатива з флексією *-о* для звертання до адресата були і є регулярнішими й звичнішими для носіїв мови, тому могли вплинути на оформлення кличного відмінка імен іншого формального типу. А. Булаховський, аналізуючи вокативні флексії іменників з суфіксом *-ець*, визначив це явище як «впливовість окремих слів, здавна вживаних у кличній формі частіше за інші в їх споконвічній формі» (Булаховський 1977: 282). По-друге, під час адаптації перейнятих російських варіантів імен на *-ша* могла діяти аналогія до питомо українських апелютивів з суфіксом *-ш-* (на зразок *генеральша, отаманша* тощо), які, як було показано вище, досить давно й послідовно у формі вокатива вживаються із закінченням *-о*. Також у цьому процесі не можна ігнорувати й впливу деяких діалектів, де кличний відмінок іменників навіть м'якої групи маркований флексією *-о*. С. Ковтюх припускає, що однією з причин усталення закінчення *-о* у вокативі розгляданих неофіційних форм імен є те, що вони виникли набагато пізніше, ніж офіційні (Ковтюх 2006: 41–42). На нашу думку, факт пізнішого засвоєння цих варіантів імен цілком міг сприяти аналогії їхньої словозміни до іменників твердої групи, адже на момент їхнього проникнення в українську мову процес ствердіння шиплячих уже був завершений, і, очевидно, у свідомості мовців вони потрапляли до того ж парадигмального класу, що й офіційні варіанти імен та пестливі форми з основою на твердий приголосний.

Входження перейнятих неофіційних варіантів імен на *-ша* до лексичної системи української мови зумовлює їх «умонтування» й у граматичну систему. За своїми формальними показниками (належать до жіночого роду, основа закінчується на шиплячий приголосний) вони потрапляють у відповідний тип відмінювання – І відміна мішана група. Проте в одній із ланок, а саме у вокативі, не відбувається їх підлаштування під парадигму. Відповідно, у цьому формальному вияві вони не набувають кодифікованого закінчення, а «приносять» до парадигми своє, пришвидшуючи цим модифікаційні процеси у ній. Як відомо, формування мішаного типу відмінювання є наслідком ствердіння шиплячих і нерівномірного витіснення флексій м'якого типу флексіями твердого типу в іменниках з основою на шиплячий (Крижанівська 2014: 425–426). Аналіз граматичних і функційних параметрів зросійщених форм імен на *-ша* свідчить про те, що їхнє засвоєння граматичною системою української мови активізувало

цей процес, а саме: сьогодні у межах І відміни спостерігаємо активне витіснення м'яких закінчень твердими в кличному відмінку й, відповідно, щільніше наближення мішаного типу відмінювання до твердого.

5. Висновки. Аналіз флексій вокатива іменників І відміни мішаної групи свідчить про те, що в мовній практиці українців ХХ – початку ХХІ ст. істотно переважає закінчення *-о*, за винятком кількох лексем. До того ж, ця флексія характерна не лише для зросійщених неофіційних варіантів імен на *-ша*, а й домінує для питомо українських загальних назв на позначення істот та навіть проникає у сферу неістот. Перевага флексії *-е* для слів *душа* й *предтеча* зумовлена, по-перше, закріпленістю цих слів за конфесійним стилем, який з-поміж інших вирізняється найвищим ступенем консервативності. По-друге, лексема *душа* є структурним компонентом великої кількості ідіом на позначення особи, часто спеціалізованих на вираженні звертання, тому в мовній свідомості носіїв мови її давня форма кличного відмінка міцно з'єдналася з її синтаксичною функцією.

Про безпосередній вплив мови колишньої метрополії на активізацію флексії *-о* говорити немає підстав, оскільки там кличний відмінок занепав, а його функції перебрав називний. Засвоєні з російської мови неофіційні форми імен з суфіксами *-ш-*, *-уш-* в системі словозміни української мови за формальними показниками потрапляють до І відміни мішаної групи, але не переймають усіх характерних для цього словозмінного типу закінчень. Флексія *-о* в кличному відмінку для них закріпилася під впливом аналогії до офіційних імен, а також пестливих форм на *-ка*, твердої групи та до питомо українських загальних назв мішаної групи, які вживалися з цим закінченням принаймні з ХІХ ст. (відповідно до корпусу ГРАК).

Проте можна констатувати опосередкований вплив зросійщених варіантів імен на *-ша* на граматичну систему української мови: вони прискорили й оприявили тенденцію до експансії закінчення *-о* для маркування кличного відмінка іменників І відміни. Проведене дослідження узусних реалізацій вокативних флексій іменників І відміни мішаної групи уможливорює стверджувати, що все ще триває уніфікація іменникової парадигми. І сьогодні спостерігаємо активну її фазу. Попри те, що різні редакції українського правопису вже протягом майже ста років декларують закінчення *-е* для оформлення вокатива іменників І відміни мішаної групи, на рівні реальної реалізації мовних знаків, тобто на рівні комунікації, бачимо домінування флексії *-о*. Отже, у відмінкових формах іменників з основою на шиплячий продовжується витіснення закінчень м'якої групи закінченнями твердої групи. А тому можна говорити про ще один крок на шляху до занепаду мішаної групи, що є природнім процесом, зважаючи на загальну тенденцію розвитку мовних систем у бік спрощення.

Очевидно, такі перетворення у сфері словозміни іменника та їх узусне закріплення у мовній практиці дають підстави для перегляду кодифікованої мовної норми. Але також треба брати до уваги той факт, що корпус ГРАК, на матеріалі якого було проведено аналіз, на разі не є повним, тому зроблені

висновки потребують верифікації на основі спеціального обстеження вокативних флексій іменників I відміни мішаної групи в розмовних, епістолярних та масмедійних текстах, а також у ситуаціях офіційного спілкування представників різних професійних груп.

Література

1. Бевзенко, Степан П. Історична морфологія української мови. Ужгород: Закарпатське обл. вид-во, 1960.
[Bevzenko, Stepan P. Istorychna morfolohiya ukrayins'koyi movy. Uzhhorod: Zakarpats'ke obl. vyd-vo, 1960.]
2. Білодід, Іван К. (ред.). Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Київ: Наукова думка, 1969.
[Bilodid, Ivan K. (red.). Suchasna ukrayins'ka literaturna mova: Morfolohiya. Kyuiv: Naukova dumka, 1969.]
3. Білодід, Іван К. (ред.). Сучасна українська літературна мова: Синтаксис. Київ: Наукова думка, 1972.
[Bilodid, Ivan K. (red.). Suchasna ukrayins'ka literaturna mova: Syntaksys. Kyuiv: Naukova dumka, 1972.]
4. Бойко, Інна О. Функціональна сфера апелятивності у сучасному українському розмовному дискурсі : дис. ... канд. філол. наук (доктора філософії). Київ, 2017. 267 с.
[Boŷko, Inna O. Funktsional'na sfera apelyatyvnosti u suchasnomu ukrayins'komu rozmovnomu dyskursi : dys. ... kand. filol. nauk (doktora filosofiyi). Kyuiv, 2017. 267 s.]
5. Булаховський, Леонід А. «Клична форма (вокатив)» [В:] Вибрані праці, т. 2: Українська мова / Л.А. Булаховський. Київ: Наукова думка, 1977: 281–284.
[Bulakhovs'kyu, Leonid A. «Klychna forma (vokatyv)» [V:] Vybrani pratsi, t. 2: Ukrayins'ka mova / L.A. Bulakhovs'kyu. Kyuiv: Naukova dumka, 1977: 281–284.]
6. Вербич, Святослав О. «Трансформація українського онімного простору: внутрішньо- та позамовні чинники» [В:] *Мовознавство* 2, 2014: 15–23.
[Verbych, Svyatoslav O. «Transformatsiya ukrayins'koho onimnoho prostoru: vnutrishn'o- ta rozamovni chynnyky [V:] *Movoznavstvo* 2, 2014: 15–23.]
7. Городенська, Катерина. «Граматичні норми української літературної мови і сучасна практика професійної спільноти» [В:] *Дивослово* 4, 2017: 40–45.
[Horodens'ka, Kateryna. «Hramatychni normy ukrayins'koyi literaturnoyi movy i suchasna praktyka profesiynoyi spil'noty» [V:] *Dyvoslovo* 4, 2017: 40–45.]
8. Грунський, М.К., Ковальов, П.К. Історія форм української мови. Харків: Радянська школа, 1931.
[Hruns'kyu, M.K., Koval'ov, P.K. Istoryia form ukrayins'koyi movy. Kharkiv: Radyans'ka shkola, 1931.]
9. Загнітко, Анатолій. «Формальний і функційний вокатив: комунікативно-граматичні студії» [В:] *Slavia* 2, 2021: 202–219.
[Zahnitko, Anatoliy. «Formal'nyu i funktsiynnyu vokatyv: komunikatyvno-hramatychni studiyi» [V:] *Slavia* 2, 2021: 202–219.]
10. Кобченко, Наталя. «Вокатив і номінатив у функції звертання: формування мовної норми в радянський період» [В:] *Мова: класичне – модерне – постмодерне* 7, 2021: 68–91.
[Kobchenko, Natalya. «Vokatyv i nominatyv u funktsiyi zvertannya: formuvannya movnoyi normy v radyans'kyu period» [V:] *Mova: klasychne – moderne – postmoderne* 7, 2021: 68–91.]
11. Ковтюх, Світлана. «Елементарні парадигматичні класи іменників першої відміни мішаної групи в українській мові» [В:] *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»* 3, 2006: 38–45.

- [Kovtyukh, Svitlana. «Elementarni paradyhmatychni klasy imennykiv pershoyi vidminy mishanoyi hrupy v ukrayins'kiy movi» [V:] *Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu. Seriya «Linhvistyka»* 3, 2006: 38–45.]
12. Ковтюх, Світлана. «Елементарні парадигматичні класи іменників I відміни м'якої групи в сучасній українській мові» [B:] *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки*, 80, 2008: 59–65.
[Kovtyukh, Svitlana. «Elementarni paradyhmatychni klasy imennykiv I vidminy m'yakoyi hrupy v suchasniy ukrayins'kiy movi» [V:] *Naukovi zapysky Kirovohrads'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Seriya: Filolohichni nauky*, 80, 2008: 59–65.]
 13. Ковтюх, Світлана. «Семантико-стилістичні та граматичні параметри словоформ кличного відмінка в драматичних творах І. Франка» [B:] *Філологічний часопис*, 1 (13), 2019: 59–73.
[Kovtyukh, Svitlana. «Semantyko-stylistychni ta hramatychni parametry slovoform klychnoho vidminka v dramatychnykh tvorakh I. Franka» [V:] *Filolohichnyy chasopys*, 1 (13), 2019: 59–73.]
 14. Колібаба, Лариса. *Зміни в унормуванні відмінкових закінчень іменників на тлі сучасної мовної практики української професійної спільноти* [B:] *Лінгвістичні студії* 41, 2021, 36–48.
[Kolibaba, Larysa. *Zminy v unormuvanni vidminkovykh zakinchen' imennykiv na tli suchasnoyi movnoyi prakty ukrayins'koyi profesiynoyi spil'noty* [V:] *Linhvistychni studiyi* 41, 2021, 36–48.]
 15. Кравченко, Людмила О. «До питання класифікації розмовно-побутових варіантів імен» [B:] *Актуальні питання антропоніміки: зб. матеріалів наук. читань пам'яті Ю.К. Редька*. Київ: Вид. дім «Академперіодика» НАН України, 2005: 130–137.
[Kravchenko, Lyudmyla O. «Do pytannya klasyfikatsiyi rozmovno-pobutovykh variantiv imen» [V:] *pytannya antroponimiky: zb. materialiv nauk. chytan' pam'yati Yu.K. Red'ka*. Kyiv: Vyd. dim «Akademperiodyka» NAN Ukraïny, 2005: 130–137.]
 16. Крижанівська, Ольга І. «Історичні коментарі відмінкових закінчень іменників сучасної української мови (перша відміна)» [B:] *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету. Серія: Філологічні науки (Мовознавство)* 127, 2014: 424–428.
[Kryzhanivs'ka, Ol'ha I. «Istorychni komentari vidminkovykh zakinchen' imennykiv suchasnoyi ukrayins'koyi movy (persha vidmina)» [V:] *Naukovi zapysky Kirovohrads'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Seriya: Filolohichni nauky (Movoznavstvo)* 127, 2014: 424–428.]
 17. Крымский, Агатангел. *Украинская грамматика для учеников высших классов гимназий и семинарий Приднепровья в 2 т. Т. 2, вып. 1 (уроки I-V)*. Москва: Типография Вяч. Ал. Гатцук, 1907.
[Krymskiy, Agatangel. *Ukrainskaya grammatika dlya uchenikov vysshikh klassov gimnaziyy i seminariv Pridneprov'ya v 2 t. T. 2, vyp. 1 (uroki I-V)*. Moskva: Tipografiya Vyach. Al. Gattsuk, 1907.]
 18. Кулик, Борис М. *Курс сучасної української літературної мови*. Київ: Радянська школа, 1948. URL <https://elib.nlu.org.ua/object.html?Id=12168> (15.07.2022).
[Kulyk, Borys M. *Kurs suchasnoyi ukrayins'koyi literaturnoyi movy*. Kyiv: Radyans'ka shkola, 1948. URL <https://elib.nlu.org.ua/object.html?Id=12168> (15.07.2022).]
 19. Ланова, Тетяна. «Актуалізовані граматичні форми в мовленні викладачів ВНЗ (соціолінгвістичне дослідження)» [B:] *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»* 12, 2010: 55–61.
[Lanova, Tetyana. «Aktualizovani hramatychni formy v movlenni vykladachiv VNZ (sotsiolinhvistychnе doslidzhennya)» [V:] *Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu. Seriya «Linhvistyka»* 12, 2010: 55–61.]
 20. Левицький, Модест. *Українська грамати́ка для самонавчання*. Катеринослав–Ляйпціг, 1923.
[Levyts'kyu, Modest. *Ukrayins'ka hramatyka dlya samonavchannya*. Katerynoslav–Lyayptsih, 1923.]
 21. Матвіяс, Іван Г. *Іменник в українській мові*. Київ: Радянська школа, 1974.

- [Matviyas, Ivan H. Imennyk v ukrayins'kyu movi. Kyiv: Radyans'ka shkola, 1974.]
22. Матвіяс, Іван. «Іменникові варіанти в українській мові» [В:] *Культура слова* 63, 2003: 73–80.
[Matviyas, Ivan. «Imennykovi varianty v ukrayins'kiy movi» [V:] *Kul'tura slova* 63, 2003: 73–80.]
 23. Німчук, Василь В. Проблеми українського правопису XX – початку XXI ст. Київ, 2002.
[Nimchuk, Vasyl' V. Problemy ukrayins'koho pravopysu XX – rochatku XXI st. Kyiv, 2002.]
 24. Райська, Любов. Кличний відмінок українських імен: Словник. Чернігів: ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2015.
[Raïs'ka, Lyubov. Klychnyy vidminok ukrayins'kykh imen: Slovnyk. Chernihiv: CHNPU imeni T.H. Shevchenka, 2015.]
 25. Свистун, Ніна О. «Власні особові імена: лінгвістична норма» [В:] *Мовна комунікація: наука, культура, медицина: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (6-7 червня 2019 року)*. Тернопіль: ТДМУ «Укрмедкнига», 2019: 19–21.
[Svystun, Nina O. «Vlasni osobovi imena: linhvistychna norma» [V:] *Movna komunikatsiya: nauka, kul'tura, medytsyna: materialy Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsii* (6-7 chervnya 2019 roku). Ternopil': TDMU «Ukrmedknyha», 2019: 19–21.]
 26. Сімович, Василь. Граматика української мови: для самонавчання та в допомогу шкільній науці. Київ–Ляйпціг: Українська накладня, 1919.
[Simovych, Vasyl'. Hramatyka ukrayins'koyi movy: dlya samonavchannya ta v dopomohu shkil'niy nautsi. Kyiv–Lyayptsig: Ukayins'ka nakladnya, 1919.]
 27. Скаб, Мар'ян. «Вокативні форми в сучасному українському мовленні» [В:] *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія «Мовознавство»* 1 (16), 2007: 291–302.
[Skab, Mar'yan. «Vokatyvni formy v suchasnomu ukrayins'komu movlenni» [V:] *Naukovi zapysky Ternopil's'ko natsional'noho pedahohichnoho universytetu. Seriya «Movoznavstvo»* 1 (16), 2007: 291–302.]
 28. Скаб, Мар'ян С. «Система українських найменувань адресата мовлення та її лексикографічне опрацювання» [В:] *Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія*. Лариси Григорівні Скрипник. Київ, 2011: 476–484.
[Skab, Mar'yan S. «Systema ukrayins'kykh naymenuvan' adresata movlennya ta yiyi leksykohrafichne opratsyuvannya» [V:] *Ukayins'ka leksykohrafiya v zahal'noslov'yans'komu konteksti: teoriya, praktyka, typolohiya. Larysi Hryhorivni Skrypnyk. Kyiv, 2011: 476–484.*]
 29. Словник.UA. URL <https://slovnyk.ua/index.php> (29.07.2022).
[Slovnyk.UA. URL <https://slovnyk.ua/index.php> (29.07.2022).]
 30. УП 1929 – Український правопис. Київ: Державне видавництво України, 1929. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009938> (1.02.2022)
[Ukayins'kyu pravopys. Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukayiny, 1929. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009938> (1.02.2022)]
 31. УП 1933 – Український правопис. Харків: Радянська школа, 1933. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0009919> (1.02.2022)
[Ukayins'kyu pravopys. Kharkiv: Radyans'ka shkola, 1933. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0009919> (1.02.2022)]
 32. УП 1945 – Український правопис. Київ: Українське державне видавництво, 1945. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0010302> (1.02.2022)
[Ukayins'kyu pravopys. Kyiv: Ukayins'ke derzhavne vydavnytstvo, 1945.]
 33. УП 1960 – Український правопис. Видавництво Академії наук Української РСР, 1960.
[Ukayins'kyu pravopys. Vydavnytstvo Akademiyi nauk Ukayins'koyi RSR, 1960.]
 34. УП 1990 – Український правопис. Київ: Наукова думка, 1990.
[Ukayins'kyu pravopys. Kyiv: Naukova dumka, 1990.]
 35. УП 1993 – Український правопис. Київ: Наукова думка, 1993.
[Ukayins'kyu pravopys. Kyiv: Naukova dumka, 1993.]

36. УП 1997 – Український правопис. Київ: Наукова думка, 1997. URL: <http://irbis.nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009746> (1.02.2022)
[Ukrayins'kyu pravopys. Kyiv: Naukova dumka, 1997. URL: <http://irbis.nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009746> (1.02.2022)]
37. УП 2003 - Український правопис. Київ: Наукова думка, 2003. URL: <http://irbis.nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009469> (1.02.2022)
[Ukrayins'kyu pravopys. Kyiv: Naukova dumka, 2003. URL: <http://irbis.nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009469> (1.02.2022)]
38. УП 2007 – Український правопис. Київ: Наукова думка, 2007. URL: <http://irbis.nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001517> (1.02.2022)
[Ukrayins'kyu pravopys. Kyiv: Naukova dumka, 2007. URL: <http://irbis.nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001517> (1.02.2022)]
39. УП 2015 – Український правопис. Київ: Наукова думка, 2015. URL: <http://irbis.nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009360> (1.02.2022)
[Ukrayins'kyu pravopys. Kyiv: Naukova dumka, 2015. URL: <http://irbis.nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009360> (1.02.2022)]
40. УП 2019 – Український правопис – Київ: Наукова думка, 2019.
[Ukrayins'kyu pravopys. Kyiv: Naukova dumka, 2019.]
41. Шведова, Марія О. «Граматичне освоєння запозичених іменників із кінцевим -о в українській мові: корпусне дослідження» [В:] Українська мова 2, 2020: 13–30.
[Shvedova, Mariya O. «Hramatychnе osvoyennya zapozychenykh imennykiv iz kintsevim -o v ukrayins'kiy movi: korpusne doslidzhennya» [V:] Ukrayins'ka mova 2, 2020: 13–30.]
42. Юносова, Валентина О. Варіантність відмінкових закінчень іменників у сучасній українській літературній мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1998. 20 с.
[Yunosova, Valentyna O. Variantnist' vidminkovykh zakinchen' imennykiv u suchasniy ukrayins'kiy literaturniy movi: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk. Kyiv, 1998. 20 s.]

Використані джерела

1. ГРАК-15 – Генеральний регіонально анотований корпус української мови (ГРАК), М. Шведова, Р. Фон Вальденфельс, С. Яригін, А. Рисін, В. Старко, М. Возняк, М. Крук та ін., Київ, Львів, Єна, 2017-2021. URL: <http://uacorporus.org> (28.07.2022–24.08.2022).
[Heneral'nyy rehional'no anotovanyy korpus ukrayins'koyi movy (HRAK), M. Shvedova, R. Fon Val'denfel's, S. Yaryhin, A. Rysin, V. Starko, M. Voznyak, M. Kruk ta in., Kyiv, L'viv, Yena, 2017-2021. URL: <http://uacorporus.org> (28.07.2022–24.08.2022).]
2. ІСУМ – Інверсійний словник української мови. Київ: Наукова думка, 1985.
[Inversiynyy slovnyk ukrayins'koyi movy. Kyiv: Naukova dumka, 1985.]

FORMAL PARAMETERS OF THE CONTEMPORARY UKRAINIAN VOCATIVE: UNIFICATION OF THE DECLENSION PARADIGM

Natalia Kobchenko

The Ukrainian Language Department, National University of Kyiv-Mohyla Academy, Kyiv, Ukraine.

Abstract

Background: It is now well established from a variety of studies, that foremost, influence of post-colonial status manifests on lexical level of a language, causing semantic and pragmatic shifts in word, idioms and phrases and spreading the words, idioms and phrases adopted from metropolitan language. This paper offers some insights into interaction between social-political circumstances of a language and its grammatical system.

Purpose: This study was undertaken to evaluate the influence of the Ukraine's colonial status on the evolution grammatical system of the of Ukrainian language. In particular, the main goal is to descry how grammatical accommodation of adopted name forms determines shifts in noun declension models.

Methods: The first step in this process was to collect widespread today name forms ending with *-ua(-sha)* that are not constitutional for Ukrainian language. These forms were adopted from Russian that was metropolitan language during over three hundred centuries. Then, the vocative case's inflexions of these name forms that are used by today speakers and ones that are established by the rules of declension were compared using the General Regionally Annotated Corpus of Ukrainian (GRAC).

Results: The most remarkable point from the data is that in today speech practice, name forms ending with *-ua(-sha)* that belong to the mixed stems (mixed nominal type) of noun declension and should have inflexion *-e* in vocative in practice are used with inflexion *-o*. This inflexion is inherent to nouns of hard stems (hard nominal type). That's why these results indicate that the paradigm of mixed nominal type is changing now and becoming closer to the paradigm of mixed hard type. In other words, the unification of paradigm of the feminine nouns ending in a vowel (*-a*) is continuing.

Discussion: The present results appear to be an additional evidence that a language is social phenomena as far as political-historical status of a nation can influence on the development of grammatical system of its native language.

Keywords: vocative, inflexion, noun declension, grammatical accommodation, unification, language of a post-colonial period, *uzus*.

Vitae

Natalia Kobchenko is a Doctor of Philology, a Professor of the Ukrainian Language Department, National University of Kyiv-Mohyla Academy. Her areas of research interests include functional grammar, pragmatics, postcolonial studies.

Correspondence: n.kobchenko@ukma.edu.ua

Надійшла до редакції 20 серпня 2022 року
Рекомендована до друку 13 вересня 2022 року